

ANS DESLLIUREU-NOS DEL MAL. LES ORACIONS RECOLLIDES
PER SARA LLORENS, DE 1902 A 1923

Josefina Roma i Riu
Universitat de Barcelona

Sara Llorens va fer un treball que podem definir com una etnografia de Pineda perquè no es va limitar als temes clàssics del folklore del seu moment sinó que va entendre la vida del poble com un tot i, així, trobem cançons, però també descripcions de tasques de pesca, sentiments d'identitat local, llegendes i rondalles de tot tipus fins arribar a la totalitat de la cultura local. També va tenir en compte i va recollir les oracions populars, a vegades molt allunyades de l'ortodòxia, un tema que no cridava gaire l'atenció però que ella va comprendre com a formant part de la cosmovisió de la comunitat. Sara Llorens no es va limitar a recollir les oracions de Pineda sinó que va aplegar totes aquelles provinents d'altres reculls ja publicats fets per diversos folkloristes i investigadors. De les oracions que aplega n'hi ha d'alabança i de benedicció del nou dia però, sobretot, destaca la finalitat d'allunyar el Mal, sigui una mala pesca, una desgràcia dels que són lluny en la mar, una malaltia, una mort sobtada, o la intervenció de forces negatives, com la bruixeria i mals esperits.

En un poble com Pineda de Mar, on hi havia incursions dels pirates que s'emportaven gent per a vendre'ls com a esclaus a Argèlia, o on també eren víctimes de les malifetes dels bandolers als quals atribuïen poders sobrenaturals, tot condicionava per a fer de les oracions especialitzades i dels conjurs, un continuïum on Déu, la Mare de Déu i els sants tenien un paper determinant per a la seguretat individual i col·lectiva, manifestada en oracions que esdevenen fórmules màgiques de poder, per a conjurar el Mal.

En primer lloc, el Mal pot ser definit per l'ensenyament oficial com el dimoni o la condemna a l'infern per haver mort en pecat mortal. En segon lloc, el Mal que produeix por també pot originar-se en la mala acció dels homes. I, en tercer lloc, pot derivar-se de les creences populars, com la bruixeria i el mal donat.

La procedència més nombrosa de les oracions que li van recitar a Sara Llorens a Pineda és la catequesi parroquial. Les diferències d'ortodòxia es corresponen als canvis generacionals en les disposicions dels bisbats, ja que el que és central en una època, pot ser considerat fins i tot herètic unes generacions més tard, o massa condescendent amb una cosmovisió popular, diferent de la ortodòxia emanada de la jerarquia eclesiàstica. Aquest canvi generacional també ens introdueix les diferents tendències devocionals, fent-hi entrar, per exemple, la del Sagrat Cor,¹ originada el s. XVII.

1 L'origen d'aquesta devoció són les visions de Sta. Margarida M., monja de la Visitació, de Paray-le-Monial, des del 27 de desembre de 1673, per dos anys.

També podem veure la pervivència d'antics centres espirituals, com Sant Pere de Rodas, o de devocions populars medievals com la Mare de Déu del Roser, encaïda totalment en la espiritualitat popular. L'embranzida catequizadora de finals del s. XIX es pot resseguir en la profusió d'invocacions al Santíssim Sagrament. O bé l'acceptació directa de les directrius de la jerarquia eclesiàstica de finals del s. XIX i la seva catequesi, sense canvis, excepte alguna alteració lingüística, com per exemple, en aquesta oració:

Maria, Virgen maculada, mare de Déu/ i mare nostra, mireu les embestides que continuamente dirigeixen lo dimoni i lo món a la fe catòlica per lograr la glòria eterna vull per la Gràcia de la (?) viure i morir auxili dels cristians presents a vostra filla a l'eterna victòria a vos confio amb un ferm propòsit que no pertenesquem ja mai a sectes heretges d'acceptar i presentar-se, Santíssima sempre nostra prop el vostre Fill diví alcancem les gràcies necessàries perseverant fins a la fi, consolau al cap visible de l'església, sostingueu a l'episcopat catòlic, protegiu al clero i al poble, de vostres súpriques lo poder accepteu lo dia en que tots serem... al pastor suprem. Amen.

Crida l'atenció com les oracions recollides per Sara Llorens no esmenten gaire la Santíssima Trinitat, quan un recull del seu mestre, Rossend Serra i Pagès, fet en diverses parts de Catalunya, fins a la Catalunya Nord, en els mateixos anys, de començament del s. XX, no deixa d'afegir a cada oració tres Parenostres a la Santíssima Trinitat. Per exemple:

Per a guarir l'erisipela: «Vent roig, mal estrany/ ves-te'n d'aquí ben aviat/ en honra i glòria de la Santíssima Trinitat// Senyar 9 vegades el mal i resar 9 Parenostres a la Santíssima Trinitat» (Pau Llarch. Subirats).

En el recull de Sara Llorens només he trobat aquesta oració que fa esment a la Santíssima Trinitat:

Pel mal de ventre es fa servir una fórmula màgica: «Nostre Senyor anava pel món/ troba l'amo bo i la mestressa dolenta/ Caigui en terra el mal de ventre d'en...Tres Parenostres a la Sma. Trinitat, que el mal de ventre sigui aviat passat. Tot dient-lo es va senyant el ventre» (Jaume Siscart, 1923).

La presència d'aquesta invocació ens dirigeix a la potència del trisagi, que es considerava el summum del poder diví per aconseguir la pluja, per a parar epidèmies i per apaivagar les tempestes. De manera que emprar les oracions dirigides a la Santíssima Trinitat afegeixen un gran poder sobre la Natura, sobre el Mal, fins i tot sobre les accions de bruixes i bruixots.

Hem de tenir en compte que si bé moltes oracions tracten de solucionar problemes immediats, de salut, de seguretat, de vèncer el Mal en tots els aspectes, tant focs, assalts de lladres, malvestats, mals individuals o comunitaris, materials

o espirituals, també des de la jerarquia s'ha curat en difondre històries en què l'oració ha servit per al fi darrer i més important, el de la salvació de l'ànima a l'hora de la mort.

En la següent narració es pot apreciar el poder de l'oració, que per si sola ja és capaç de salvar, no sols l'ànima d'una noia pecadora, sinó també la seva apreciació social, de manera que podrà ser enterrada en terra sagrada.

La oració salvadora. Hi havia una noia que tot el poble deia que era una rebel, que rene-gava. De manera que així no li varen voler donar terra sagrada quan va morir, i la varen enterrar a la mar. Vet aquí, que al cap del temps, va sortir per sobre de l'aigua de la mar un bras amb un lliiri a la mà. Era el d'aquella noia. Varen anar a desenterrar-la i li van trobar un paper junt amb el lliiri, que deia escrit: Dios te salve, lliiri blanc/ Dios te salve, rosa florida/ no permeteu Senyora/ que la meua ànima quedi perduda.// Havia dit cada dia aquesta oració en vida i aquesta oració l'havia salvada (Teresa, 1902. Llorens, S., fitxa núm. 36).

En canvi, en una altra, la història de salvació pren un aspecte molt més tradi-cional, en forma de quasi romanç i on la Mare de Déu recorre a l'ajut d'uns i altres sants fins arribar al seu fill. És una història ben arrelada arreu en la cosmovisió popular, i de la qual en trobem exemples tan famosos a les *Cantigas* d'Alfons X, el Savi i en el sud de la Itàlia actual.

La Mare de Déu salva un ànima. (Llegenda religiosa núm. 24).

El Divendres Sant/ quan l'àngel predicava/ una animeta ha finat./ La Mare de Déu la pren/ i a Sant Joan l'ha portada./—No diries, tu, Joan,/ les obres que Déu t'ha dades?/—Les obres que Déu m'ha dat/ que contés totes les ànimes./ —No voldries contar tu aquesta/ que tot just ara ha finada?—No pot ser Mare de Déu/ que aquesta ànima és condemnada./ La Mare de Déu la pren/ i a Sant Miquel l'ha portada./—No em diries tu, fill Miquel/ les obres que Déu t'ha dades?/ —Les obres que Déu m'ha dat/ que pesés totes les ànimes./—No podries pesar aquesta/ que ara tot just ha finada?/ —No pot ser, Mare de Déu/que aquesta ànima es condemnada—./ La Mare de Déu la pren/ i a Sant Pere l'ha portada./—No em diries tu, fill Pere/ les obres que Déu t'ha dades?/ —Les obres que Déu m'ha dat/ que obrís el cel a les ànimes./—No voldries obrir el cel/ a aquesta que ara ha finada?/ —No pot ser, Mare de Déu/ que aquesta ànima es condemnada—./ La Mare de Déu la pren/ i als inferns la ha portada./ Quan és a mig camí son Fillet la ha encontrada./ —On aneu vos, Mare de Déu,/ tan trista i desconsolada?/—Vinc d'aquí dalt/ que no m'han perdonat aquesta ànima./—Torneu-se'n, Mare de Déu,/ que per mí ja és perdonada/ sols per la llet que m'heu donada./ La poseu a la balança—./ La balança no vol caure/ la Mare de Déu/ amb tres gotetes de llet / va fer caure la balança,/ la balança del Paradís. Amen (Llorens, S., fitxa 24, dictada per Socors Gubern).

Unes oracions que depenen totalment dels ensenyaments eclesiàstics són les dedicades a les pregàries matinals. No sols apareixen en devocionaris dels anys 50 del s. XX, «A Déu m'encomano», sinó que a vegades Sara Llorens recull el testimoni de la seva pròpia mare.

Aquesta classe d'oracions tenen una derivació en la qual es saluda el sol i se'l beneeix, de tal manera que fins sembla que se li doni una importància superior

a la inicial en les oracions del devocionari esmentat. Aquesta salutació matinal també l'empraven els pescadors i mariners en llur viatge a Amèrica.

Així, al veure eixir el sol: «Alabat sigui el sol/ i el Salvador de tot lo món» (Pineda, dictada per la Mama). Al sortir la lluna: «La lluna sigui alabada/ i el Senyor que l'ha criada» (Pineda, dictada per la Mare). En apuntar el dia: «Alabat sigui el dia/ i el Senyor que ens el envia» (Pineda, dictada per la Mare).

«En tota hora i en tot moment/ i amb tota la nostra fe/ per a sempre sia beneit i alabat/ el Santíssim Sacrament» (Llorens, S. dictada pel «Cego», 1924). En aquest cas la devoció al Santíssim Sagrament respon a l'ensenyament eclesiàstic del s. XIX i començaments del s. XX.

Moltes vegades les oracions tenen una part dedicada a assegurar-se la preparació per a una possible mort, confessant i combregant. Aquesta fórmula asseguradora es troba com a final de moltes oracions, encara que tinguin altres finalitats.

Qui ha fet el sol/ ha fet el vent/ un paradís en mig entre/ les ànimes i saludà/ Doncs que feu Mare mia!/ He somiat/ que haurà d'ésser clavat/ al arbre sant de la creu/ i que havia d'ésser mort/ amb sutges, sal i vinagre/ Cada oració que diré/ divendres l'àngel/ sant de la guarda/ me confessarà i me combregarà. Amen (Llorens, S., dictada per Ramona del Mallol).

També podem trobar al costat de l'alabança dels astres, una part referent a una pregunta que es fa a la Mare de Déu o al sant al qual es dedica la oració: «Què feu?», «On aneu?» i la resposta sovint té a veure amb la passió de Crist.

És molt interessant la composició d'oracions en forma de pregunta al sant, santa o a la Mare de Déu sobre la seva presència en un camí, o buscant alguna cosa, i la resposta sempre és basada en la Passió. D'aquesta manera s'ajunta una forma d'història de relació personal amb l'ésser celestial i com una narració pròpia, de la Passió, que pot acabar amb impropis contra els jueus, que l'han provocada.

Entre aquestes oracions destaca sobre manera les dedicades a Sta. Helena, les quals es fan servir per a moltes peticions diferents, però gairebé sempre es basen en el fet que Sta. Helena va discernir i trobar quina era la creu on havia estat crucificat Jesús.

Aquesta oració es feia servir per la família dels mariners dels quals no se sabia res, o estaven passant per tempestes. En una variant que Sara Llorens recull a Rubí, s'acaba dient: «Santa Elena gloriosa/ la propietat que Déu t'ha donat,/ totes les persones que tinguin virtut amb Vos/ Els mariners que tinguin bona mar.» Però també és vàlida en les temptacions, per a trobar coses perdudes o per guardar-se del foc. Són oracions que apleguen també el tema de la velleta que ha pujat al cel i que conta el que ha vist, com les ànimes se salven o condemnen. I un tema final que també es posa en moltes altres oracions sobre la necessitat de conèixer, resar i transmetre l'oració, i el càstig de no fer-ho, en la forma: «qui la sap i no la diu...» cosa que expressa un concepte que es refereix al coneixement d'una oració determinada, com una riquesa, la propietat de la qual s'ha de compartir amb qui

necessita dels seus beneficis. D'aquesta manera s'introdueix el coneixement d'una oració específica com una propietat molt valuosa.

Altres exemples d'oracions a Sta. Helena:

Santa Elena gloriosa/ fia de reis i vos reina:/ Vos que pel camp anau,/ i per la mar navegau;/ Vos que posareu la taula/ per menjar los dotze apòstols;/ i cridareu a [...] —Ahont són les tres claus/ de la Creu de Jesus—Crist?/ Ves-te'n al Monte Calvari/ picaràs tres caravagues, [calaveres?]/ i trobaràs los tres claus/ de la Creu de Jesus-Crist./ Ne posaràs un al foc,/ un altre a la mar blava/ i l'altre el reservaràs/ per la devota persona/ que et demanarà favors.² Santa Elena gloriosa/ Vos que per la mar anau/ los àngels que vos porteu/ també els portaria jo/ Fuig, fuig un moro traidor,/ Be l'hai vist, i bé el conec/ El dia del Dijous Sant,/portava la creu al coll/ Ja li peguen a l'esquena/ la sang li rajava a terra/ Ja li peguen al costat/ la sang li feia un bon raig/ de bon raig i bon esquitx/ com la Creu de Jesucrist./ Com la Creu una tan vella/ 'ribava del cel a terra./ Ja n'encuantra una velleta/—Velleta bona velleta/ què n'heu vist el Paradís?/ N'hai vist una palanqueta/ que era llarga i estreteta,/ com los bons hi passaran./ Los condemnats no podran./ Com los bons hi passarien/ los condemnats no podrien./ Qui la sap i no l'ensenya/ lo seu cor passa la pena/ Qui la sap ino l'aprén/ el dia del Judici, un bon arrepeniment// (Llorens, S., dictada per Teresa Tomàs, 75 anys, natural de Reus. Març 1916).

En les temptacions:

Santa Elena gloriosa/ Vos que per la mar anau/ Los àngels que vos portàreu/ també els portaria jo/ Fuig d'aquí moro traidor/ que he vist lo beneit Senyor/ Be l'he vist i bé el conec/ que el dia del Dijous Sant/ portava la creu al coll/ Ja li peguen a l'esquena/ ja li peguen al costat/ la sang li feia bon raig/ bon raig i bon esquitx/ per la creu de Jesucrist (Llorens, S., dictada per Teresa Ferré, 49 anys, de Reus).

Gloriosa Santa Elena/ Vos que per la mar anau/ la creu de Cristo portau/ No la portaria jo/ No l'he vista ni tocada/ Lo dia de Dijous Sant/ que el bon Jesús la portava/ Amb tota la professó/ dient: Que mori el traidor// (Aplec Llagostera, 1868, Barcelona).

En les tentacions. Santa Elena gloriosa/ Vos que per la mar aneu/ los àngels que vos portàveu/ també els portaria jo/ Surt d'aquí moro traidor/ que he vist al beneit Senyor/ be l'he vist i bé el conec/ que el dia de Dijous Sant/ portava la creu al coll/ ja n'hi peguen a l'esquena/ la sang li rajava a terra/ la sang li feia bon raig/ de raig i bon esquitx/ com la creu de Jesucrist/ com la creu era tan bella/ 'ribava de cel a terra/ Ja n'encontra una velleta:/ —velleta, bona velleta/ què n'heu vist al Paradís?/—N'he vist una palanqueta/ que era llarga i estreteta/ Com los bons hi passaran/ los condemnats no podran./ Qui la sap i no la diu/ lo seu cor passa catiu/ qui la sap i no l'ensenya/ lo seu cor passa la pena. (Llorens, S. dictada per vda. Ferré, de la vella Teresa Vidal de Reus) Venturada i benaurada/ Santa Elena bendita/ guardeu-me'n aquesta casa/ de foc i de flamara-da/ Los mals aires que no hi entrin/ Lo foc que no s'hi aprengui/Aquí hi ha dues Maries/ que busquen a Jesucrist/ Jesucrist n'és a Betlem/ que combat amb els jueus/ Els jueus són faristeus/ ja n'hi peguen per l'esquena/ que la sang n'hi cau a terra/ Ja n'hi peguen pel costat/ que la sang n'hi fa un bon raig/ Un bon raig i bon esquitx/ com la Creu de Jesucrist./Com la creu era vella/

2 Nota de Sara Llorens: «Oració que diu una volta al dia i en secret, tot aquell que desitja tenir notícies d'un fill, d'un parent, d'un amic, emigrats o retinguts en terres llunyanes, i dels que no en saben noves (adjuntada per Sara Llorens al seu aplec)» (Camps, 1914: 192).

arribava del cel a terra/ Ja'n veu venir una velleta/ —Què hi heu vist al Paradís?/ N'hi he vist una palanqueta/ que era llarga i estreteta/ que els salvats hi passaran/ els condemnats no podran/ cridaràn i ploraran/ també besaran a terra/ Oh regiu-me Santa Elena/ Vos que per la mar anau/ la creu de Cristo/ els tres claus i la corona/ no'ls trobaria jo/ que no l'he vista ni tocada/ El dia de Dijous Sant/ Nostre Senyor la portava/ per tota la professó/ no hi mancaria traïdor/ An són aquella gentada/ que busquen el Cos sagrat/ El Cos sagrat se n'és alçat/ també s'alcen les tres creus/ una perquè l'abatien/ l'altra, perquè l'açotaven/ L'altra per prendre mort i passió/ de Jesucrist Nostre Senyor/ Amen. Santa Elena gloriosa/ la propietat que Déu t'ha donat,/ totes les persones que tinguin virtut amb vos/ Els mariners que tinguin bona mar (Llorens, S., dictada per Francisca Dauró, de 80 anys, de Rubí, pagesa).

Per a retrobar les coses perdudes:

Elena, Elena filla de reis i de reines/ vos que a Betlem anareu/ als apòstols encontrareu/ Judes ne digueren, la corona de Cristo/ Els tres claus de Cristo, la Creu de Cristo/ Aneu a la muntanya de Montagut/ allà ont hi ha tanta multitud/ Cava i cavareu, i allí encontrareu/ la Creu de Cristo, els tres claus de Cristo/ Reclameu a sant Constantí, que va venir/ la batalla del cor de Santa Elena/ que en fassa trobar lo que hi perdut (Pujols, F., «Catalunya», núm. 26, p. 16).

Per a guardar del foc:

Venturosa Santa Elena/ Venturada, benhaurada/ Guardeu a n'aquesta casa/ de foc i de flamarada/ que'ls mals aires/ mai no hi entrin/ i que el foc mai hi prengui (Aplec Llagostera, Barcelona, 1868).

Per a lliurar-se del foc. Santa Elena gloriosa/ bendita i aventurada/ guardeu-nos a casa nostra/ de foc i de flamarada/ Los mals aires que no hi entrin/ i foc que no s'hi aprengui/ Ací hi ha una Maria/ Ací hi ha dugues Maries/ que estan cercant Jesucrist/ Jesucrist és a Betlem/ que combat amb los jueus/ Los jueus encanaleia/ ja li peguen per l'esquena/ que la sang li fuig a terra/ ja li peguen al costat/ que la sang li fuig a raig/ sobre raig en bon esquitx/ La sang de Jesucrist/ la sang com n'era tan bella/ arriba del cel a terra/ Oh regina Santa Elena/ Vos que per la mar anau/ les creus de Cristo encontrau/ no s'és vista ni s'és tocada/ sinó la del Dijous Sant/ que el bon Jesús la portava/ davant de la professó/ que ja l'ha mort lo bri-bó/ l'una creu perquè l'açotaven/ l'altra perquè l'abatien/ l'altra perquè el coronaven. Amen (Llorens, S., dictada per A. Ferré Roig, Bonretorn d'Alcover, de Tarragona).

En canvi, les oracions destinades a la nit, abans d'anar a dormir, prenen un caràcter més màgic, per a procurar-se la protecció dels àngels i de la Mare de Déu, però també d'una sèrie de sants que vetllaran pel descans de la persona, allunyant-ne els perills. El descans de la nit, es considerat com una certa mort, de tal manera que es diuen fórmules per si hom no s'arribés a despertar i, fins i tot, es considera el llit com una sepultura:

«En 'questa sepultura em poso/ jo no sé si'n sortiré/ 'brigueu-me ab el manto/ Mare de Déu del Roser/ Nostre Senyor n'és pare/ Maria Santíssima n'és mare/ Sant Josep padrí/ Sant Joan per seguidor/ Bona nit que Déu mos do» (Quima d'en Varisto, Nadal 1901).

Sara Llorens recull una oració de l'hora d'anar a dormir que acaba amb versos del contrapàs i fins i tot diu al final: «El Divino s'ha acabat».

Al ficar-se al llit. Temple de Déu jo vuy entrar/ un Senyor vuy adorar/ un Senyor qu'és gran Senyor/ 'paraules y amors/meus pecats son infinits/ al confessor no'ls hi dits:/ Vos Senyor que me'ls e-sabeu/ suplico que me'ls e-perdoneu/ 'misericòrdia de mí tingueu./ Creu Santa, Creu digne/ gardeu-nos, Senyor de cap esperit maligne./ Jesús tinc al cor/ Maria Santíssima a la boca/ gardeu-nos Senyor,/ 'questa casa i la gent tota./ Jesús dalt de la Creu va patir bufetades/ cent i mil i tants assots/ una corona d'espines/ que li posaren/ dalt del seu cap santíssim/ cap i carregar la creu al coll fins a casa [?] / Pilat ja le'n remetia/ Pilat le'n feu assotar/ amb uns assots molt malignes/ Pilat le'n feu coronar/ amb una corona d'espines/ De la sang del seu sant cap/ per en terra li corria./ Si posen la Creu al coll/ ell portar-la no podia/ 'la muntanya del Calvari/ l'aixecaven i caia.// Pensa, pensa pecador,/ pensa, pensa un'hora al dia/ per salvar l'ànima mia./ I el Divino s'ha acabat/ direm tres Avemaries/ (Llorens, S., Rita, x, 1902).

Hi ha oracions per encomanar-se a les ànimes en el moment d'anar a dormir, però també en llevar-se, la qual cosa vol dir fins a quin punt les ànimes dels avantpassats i les que són al purgatori, que estan en vies de ser avantpassats, formen una part molt íntima de la gent i de llurs famílies i, per tant, s'hi han d'encomanar. Cal diferenciar els avantpassats i els difunts. Aquests fan por, vaguen per llocs determinats, poden fer malvestats, fer emmalaltir la gent i fins i tot endur-se-la. La mort es veu popularment com un procés, en el qual els difunts estimats s'han de conduir per arribar a l'estadi d'avantpassats, que és el de la plenitud. Per això els avantpassats i els que estan en camí de ser-ho (en el cristianisme, les ànimes del Purgatori, popularment conegudes com animetes) a més de dedicar-los-hi oracions, llums i misses, també la gent s'hi encomana. Respecte a les animetes hi ha una especificitat en cada pas que es dona, com en passar davant del cementiri, pujar l'escala, entrar dins del cementiri: «Déu vos guard ànimes totes/ en el Cel mos veurem totes/ a la hora de la fi/ totes pregareu per mí/ i jo pregaré per vosaltres/ q'on l'hora sigui. Amen Jesus//» (Llorens, S., dictada per mama, x, 1902 i Lena).

A l'àngel de la guarda també se l'invoca, i no sols amb l'oració clàssica i oficial. Per exemple:

A aquest llit me posaré/ set àngels hi trobaré/ tres als peus i quatre al cap/ la Verge Maria al meu costat/ Anima mia: reposa/ no tinguís por de cap mala cosa/ Aquesta nit que ve/ no sé si'm moriré/ Nostre Senyor tinc per pare/ La Verge Maria per mare/ Sant Pere per padrí/ Sant Salvador per seguidor/ bona nit que Déu nos do./ Àngel de Déu/ així com m'heu guardat aquest sant dia/ gardeu-me aquesta nit,/ que jo us diré un Parenostre i una Ave Maria (Llorens, S., dictada per Socors Gubern, 1927).

Àngel de la Guarda/ dolça companyia/ no'm, desampareu/ de nit ni de dia/ ni quan jo em veig sola/ ni ab companyia/ la nit del serpent/ que tant me'n veuria/ Àngel no em deixis/ que jo em perdria/ fins que seré a Dalt/ de la Gerantia/ els saludem Senyor/ ab un Parenostre i un AveMaria.

A la mateixa oració canònica: «Angel de Déu/ a Vos em som encomanat/ celestial pietat/ regiu-me, governeu-me/...» se li afegeix un embolic entre les oracions canòniques i la deriva popular contra el dimoni, i s'encapçala dirigint-la a la Verònica:

Oh Verònica sagrada/ nada del ventre virginal, gurdeu-me de mort sobtada/ i de les penes infernals./ Si jo moria/ ab aquesta confessió/ gurdeu-me d'aquell dimoni/ que n'està tan envejós/ qon l'ànima surt del cos/ dolça companyia/ gurdeu-me de nit i de dia/ d'un mal encontre/ de viure ni morir en pecat mortal (dictada per Francisca Ferrera, ix, 1902).

Una altra oració a l'àngel de la guarda acaba: «Jesús de Nazaret/ Sant Pere de Roda/ gurdeu la meva ànima/ del poder del dimoni. Es diu 3 vegades, amb un Parenostre» (Llorens, S., fitxa núm. 8, dictada per Emilia, F., ix, 1902).

La mort no és el que fa més por, ja que en la vida tradicional és un fet molt proper, però sí que fa por la mort sobtada. Els perills i les pors estan en els atacs extraordinaris, com enverinaments, mal donat, en els malfactors, els crims, els llops, el foc, els atacs a les nenes que van soles, però també, en el dimoni i la condemna-ció eterna, més directament procedents de la catequesi. Per això és tan important sant Antoni, que és un model de la lluita contra el dimoni. Així, en ficar-se al llit:

Sant Antoni, amic de Déu/ encontrari del dimoni/ Jesús i protectors/ encomano la meva ànima/ a Déu i a Vos (Merceneta). I una altra: Oh gloriós pare Sant Antoni/ gran amic ne sou de déu/ contrari del dimoni/ confessor i poderós/ la meva ànima us encomano/ a Déu i a vos/ que me la confesseu/ que me la guardeu/ d'aquell mal espia/ que va de nits i de dies/ Qui miracle voldrà veure/ Sant Antoni té de veure/ Sant Antoni té virtuts/ a'n els malalts dóna salut/ fa tornar lo que hi ha perdut/ posa pau al matrimoni/ Gloriós pare Sant Antoni/ vagans o no vagans/ a casa seva feu-los tornar/ feu-los-hi tornar tots i tot cristià/ per la gràcia de Déu/ i l'humil Verge Maria/ qui aquesta oració dirà/ una sola vegada al dia/ antes no morirà/ veurà l'humil Verge Maria (Llorens, S., dictada per Ferrera, 12, 1902).

En aquesta oració es suma la protecció contra el dimoni a les especialitats, tant d'ell com de sant Antoni de Pàdua, la tornada dels que són al mar, i el conjur final. I també, una altra: «Sant Antoni, amic de Déu/ confesó molt poderós/ la meva ànima us encomano/ a Déu y ara a Vos/ que me la confesseu/ que me la combregueu/ que me la guardeu/ del podé del dimoni/ gloriós Sant Antoni.» (Dictada per Irene)».

Els sants coneguts pel poble són invocats, encara que a vegades per a guardar la rima es fan servir sants del calendari sense cap tradició local. Un personatge molt venerat és la Verònica, que ja hem assenyalat i a la qual se li demana que guardi de la mort sobtada:

La Verònica sagrada/ dintre'l ventre original/ gardeumos de mort sobtada/ i de penes infernals/ El divendres quan fou dia/ descoberta amb greu dolor/ troba la Verge Maria/ amb llàgrimes de dolor/ El seu Fill plorant buscant-la/ amb els assots tan cruelment/ Així roden les muntanyes/ com roden els moviments/ amb la creu de Sant Pere/ que no va endavant

ni enrere/ amb la creu de Sant Joan/ que no va endarrere ni endavant. / La creu de Nostre Senyor/ serà la nostra salvació/ El manto de Maria/ sigui manto i bona guia/ Aquesta oració direm/ tres vegades cada dia/ avantes no morirem/ veurem la Verge Maria// (Llorens, S., dictada per la jove de cal Roget, x,1902).

Tots els moments de la vida estan regits per oracions, de tal manera que no quedi cap terreny sense protecció, el menjar, el beure, el treball, el procés de fer el pa, el camí, la tornada a casa, passar per davant del cementiri, tot requereix la presència sobrenatural per a portar-se a terme.

Els perills que amenacen són molts. Un de molt important és l'ull pres, que és un altre nom per al mal donat: «Si ets ull pres del dematí/ prega a Déu i a Sant Martí/ si ets ull pres del migdia/ prega a Déu i a Sant Maties/ si ets ull pres del vespre/ prega a Déu i a Sant Silvestre//». On es veu que els sants són escollits per la rima, no pas per les seves advocacions.

Per guarir un tall, tot senyant-lo es diu: «Aquest tay/ es fet amb ferro/ i acer és fet/ Trigui tant/ a ser gurit/ com les cinc llagues/ de Cristo crucificat//». Aquest és un exemple d'una classe d'oracions en què es posa la situació que hom pateix amb el bon resultat que tindria en la Mare de Déu o en Crist. Així, de la mateixa manera, se l'invoca per a igualar el resultat de l'oració amb el personatge sagrat.

Per senyar-se: «Déu, de temaris/ i mal avinguts/ gardeumos de qualsevol mal. Amen. Jesús.»

Pel mal de ventre es fa servir una fórmula màgica: «Nostre Senyor anava pel món/troba l'amo bo i la mestressa dolenta/ Caigui en terra el mal de ventre d'en... Tres Parenostres a la Sma. Trinitat, que el mal de ventre sigui aviat passat.» Tot dient-lo es va senyant el ventre (Llorens, S., dictada per Jaume Siscart, 1923).

Variant d'Olot, de la de Pineda, per beure aigua: «Jesús Maria i Josep/ si'n te la bruixa/ jo la'n trec/ si hi ha'l dimoni/ jo l'enfego/si hi ha la Mare de Déu/ jo l'estimo/ si hi ha Nostre Senyor, encara més.»

També al llevar-se i ficar-se al llit hi ha una variant que fa referència al maligne:

«Creu santa» (al front) / «Creu digna» (a la boca)/ «gardeumos Senyor» (al pit) / «de cap mal esperit maligne» (del front a la cintura). Es repeteix dues vegades i a continuació es resa tres vegades i a la darrera, es diu «la vila tota» (Llorens, S., dictada per Ferrera, IX, 1902).

Però és de camí i fora de la seguretat de la casa que les oracions prenen un to de protecció total:

Me'n poso per camí/ angels i arcàngels/ feu que no siga ni lligat ni pres/ Dels lladres i traidors/ les armes apartades/ dels enemics/ les mans lligades/ llops i gossos lligats/ boca i

dents serrades/ La creu de Sant Pere/ davant i darrere/ la creu de Sant Joan/ a darrere i a davant/ La corona de Maria Santíssima/ que sigui la nostra guia/ i el cordó de Nostre Senyor/ que sigui la nostra salvació// (Llorens, S., dictada per Hereu Bech, VIII, 1902).

Les nenes, mentre fan camí, encara necessiten una protecció més especial, no sols pels mals del camí sinó pel càstig del pare. Sara Llorens en va recollir dues, on es veu que la por més gran era cap al pare que els pegaria: «Mare de Déu del Carme/ feu-me afanyar força/ que la nit s'acosta/ el meu pare em pegarà amb una corretgeta/ plena de punxetes/ plena de punxons/ que travessen els mocadors//».

Especialment ressaltat per la influència eclesiàstica és el procés d'anar a missa. Fins i tot, si no s'hi pot anar, també té la seva oració. Tot el curs de l'estada en l'església recorre el senyar-se amb aigua beneïda, l'entrada del sacerdot revestit, el moment de la consagració, i fins i tot la sortida del temple té la seva pròpia oració. D'aquesta manera es fa un seguiment de la missa per a la gent que no tenia missal per a seguir la litúrgia o que fins i tot no sabia llegir.

Adés parlàvem del moment de menjar o beure i és aquí, en el beure, on es necessita més protecció i per això es requereix una fórmula màgica per allunyar-ne el perill. Hem de recordar com des de St. Joan Evangelista, tenim exemples de begudes emmetzinades, que si es beneeixen abans de beure-les, es destrueix el perill.

Les malalties, els accidents, els talls, tot té un formulari i un ritual que s'atansa més a un conjur màgic, derivat o no, d'antics costums que només s'empelten parcialment de la influència catequètica de les parròquies.

Perquè un treball compromès surti bé, necessita l'oració adequada. Sara Llorens va recollir dues d'aquestes ocasions, la confecció del pa, material que ha tingut una importància cabdal, material, ja que és l'aliment bàsic i la prova d'idoneïtat de la mare de família, però també simbòlic i sagrat. Es resa en treballar-lo, en posar-lo al forn, i per això necessitava d'una protecció i d'un ritual específic.

Perquè l'en llevat llevi: Un cop posat, se li fan talls amb la paleta de la pastera, de manera que quedi senyalada una creu. Allavons se'l senya tres vegades amb el dit gros de la mà dreta, dient cada vegada «Déu te faci ben llevar/ així com te va fer florir i granar» (Llorens, S. dictada per Maria, I, 1902).

N'hi ha que al senyar-lo només diuen: «Déu t'aprofit» (Llorens, S., dictada per Farrera. IX, 1902). Al posar el pa al forn: «Diem un Parenostre a les animetes que facin aprofitar el pa al forn i en tot lloc de cristià. Parenostre...» (Llorens, S. dictada per Farrera IX, 1902)

Però el treball primordial a Pineda era la pesca, que corresponia als homes de casa i per això s'acompanyava amb oracions, invocacions i gairebé conjurs de protecció. Es comença des que el patró va a buscar els mariners. A l'anar a cridar els pescadors a llurs cases, el patró diu: «Aixequeu-se, en nom de Déu (o en nom

de Déu i de bé!)) (Llorens, S., dictada per Nicolau Martí, el Cego). I es segueix en qualsevol acte en l'art de pescador:

Al varar, se senyaven i deien: «¡En nom de Déu!» A l'acabar, fèiem una creu a la mar «¡En nom de Déu va!» Al veure la primera sardina que s'agafa als sardinals o el primer lluç al palangre: «Alabat siga Déu per ella (o per ell) (Llorens, S., dictada per Pasqual).

Al calar: «En nom de Déu, tireu el gall a l'aigua.—A l'aigua va!»

A l'eixir el sol: «Alabat sigui Déu i el Sol/ beneït sigui el sol/ beneït sigui el dia/ beneït sigui el Senyor que ens-e-l'envia/ Beneït i alabat / el Senyor que ens ha criat» (Llorens, S., dictada per Nicolau Martí, 84 anys, [EL] Cego, 1922).

Altres invocacions: «Déu ho vulgui», «si Déu vol», «si Déu vol i la Mare de Déu», «Déu hi faci més que nosaltres», «Déu Valent celebrador... En nom de Déu va el gall.»

En aquest sentit, Sara Llorens va recollir una narració que transforma la pesca miraculosa dels Evangelis en una lliçó de la necessitat de fer tots els passos en nom de Déu, i que té com a protagonista Sant Pere.

Així, Nostre Senyor va dir a Sant Pere si no li faria il·lusió de sortir a pescar, i aquest, com feia tant de temps que no ho feia, li va dir que sí, de seguida. A l'endemà, encara de nit, surten amb la barca que Sant Pere havia preparat el dia abans, i quan són al mar, no hi ha manera de que Sant Pere pesqui cap peix, i ja se'n tornava, decebut, quan Jesús li diu: No t'has descuidat res? I Sant Pere, llavors es recorda que no ha dit cap cop, en els moments importants de la pesca, al tirar l'art, etc. «En nom de Déu, va» i li ho diu a Jesús. Llavors, aquest el fa tornar a tirar l'art i com que primer diu: «En nom de Déu», fa una pesca extraordinària.

Així, la pesca miraculosa dels Evangelis és transformada per a justificar les invocacions utilitzades a Pineda, en tots els moments de la pesca.

La forma de moltes oracions s'assembla als romanços, tot explicant una història que donarà força a la oració com un conjur. La pregunta inicial: on aneu...? introdueix la història, sovint relacionada amb la Passió, però n'hi ha una, que Sara Llorens adjunta, (extreta de Milà, 1882. p. 62), i en què Sara Llorens també posa com a narrador Jordi, 08, 1902. No podem aclarir, però, si a Pineda també es coneixia. Aquesta oració és especialment parenta d'una història de romanç, dedicada per a resar en divendres:

Per les muntanyes de Gràcia/ s'hi passeja una donzella/ tota vestida de blanco/ la gràcia n'era per ella/ Pregunta Cristo a St. Joan/ qui era aquesta donzella:/ Vuestra madre buen Jesús/vuestra madre santa y buena/ —Si esta es mi madre santa/ vamos todos i adorem-la/ adorem-la fins al cielo/ al cielo i fins la terra. Esta oración diremos/ todos los divendres del año/ en treurem l'ànima de pena/ i la mia serà perdonada. (Llorens, S., dictada per Jordi VIII-1902, i també present a Milà (1882: 62)

La fórmula de moltes oracions és en vers, i aquest fet li confereix més poder, atansant-la a una fórmula màgica. Algunes comencen amb el personatge o personatges sagrats caminant, tal com apareixen en alguns romanços i rondalles: amb Crist i els sants anant sobre la terra, de manera que així fan una història més propera i coneguda, amb la qual es pot extreure un ensenyament i una protecció, una narració propera a la rondalla i al conjur.

Una de les oracions més interessants és el Passament de la Mare de Déu, que comprèn: la narració, una visió del futur, un antisemitisme clar, una actuació de Sant Tomàs repetint els dubtes ja descrits en l'Evangeli i afirmacions anacròniques. Aquesta oració servia per a moltes ocasions delicades, malalties, i gestació i part. Tenim el testimoni precisament, de Palmira Jaquetti que en les seves *Memòries per a l'Obra del Cançoner*, es troba amb una dona a Tremp, amb fama de bruixa, que sabia el Passament de la Mare de Déu i el feia servir com a xantatge a les dones pregnant, tot amenaçant-les amb un naixement nefast si no li volien fer resar, tot pagant-li el favor de la invocació.

El passament de la Verge Maria.³

El passament de la Verge Maria/ estant d'aquella hora i en aquell dia/ (en el) sagrat temple major./ Àngels i arcàngels baixaren del cel/ amb un brot de palma a la mà/ dient: —Déu vos salve, Maria!/ (missatgers) Metges en som/ Vostrum Fill me n'ha dit/ que n'havieu d'esser presta i aparejada,/ que la vostra hora era arribada./ Que per l'espai de tres dies i tres nits/ vos n'havíeu de pujar al cel en cos i ànima./ Mentre estaven amb aquest enraonament/ gloriós Sant Joan de Déu / i de mi bé sabien/ que el meu cor era encomanat/ d'aquells jueus traidors/ d'aquella mala canaia/ que volien tirar foc amb aigua al mig del dia/ Vos e-suplico que em perdoneu/ que també sereu perdonats—/ L'endemà a mig dia/ en farà un tro molt espantable./ Quan els jueus sentiran això/ els uns s'adormiran/ els altres se despertaran:/ els pares no coneixeran als fills/ i els fills no coneixeran als pares./ N'hi ha hagut un que s'ha mogut/ (amb) molt bella supèrbia/ s'ha tirat llit avall de la Verge Maria./ Els peus se li secaran/ i els braços se li lligaran./ Crida (en) altes veus: —Apòstols de Déu:/ si a mi em volien gurir,/ (si) em volien reverdir,/ jo em faria cristià/ de la bona llei/ Faria i diria/ tot lo que els altres faran i diran.—/ Respon Nostre Senyor, amb la seva/ mateixa pròpia boca:/—No vui que la meua Mare/ sia malmenada/ ni maltractada/ d'aquells jueus traidors,/ d'aquella mala canaia,/ (que) li varen tirar foc amb aiga./ (L')home malalt/ que digui o faci dir/ el passament de la Verge Maria/ no tingui por d'esser endimonià/ (ni) de cap aire tocat: no morirà en tot aquell dia/ que no hagi confessat/ tots els seus pecats./ (La) dona que va de part/ (que) digui o faci dir/ el passament de la Verge Maria/ no tingui por de tenir/ la criatura folla ni contreta:/No morirà que no sigui batejada./ Mentre estaven en aquest enraonament/ gloriós Sant Tomàs,/ Tant de lluny com l'en vegeren/ ja el començaren a reblar:— / Valgà'm Déu, Tomàs/ com això es estat/ que en el passament de la Verge Maria/ no hagueu vos estat.— Oh apòstols de Déu,/ jo no hi som pogut ésser/ però us suplico que me l'ensenyau/ i que me'l mostreu/ com vos l'ensenyaren/ i com vos el mostraren.—Ja el tenim ben tancat,/ en un sepulcre de pedra marbre/ —Oh, apòstols de Déu/ que no me'n dieu veritat:/ que no el teniu viu ni mort—/ Valgà'm Déu, Tomàs!/com sou tan incrèdul de

3 Les narracions o les oracions del Passament de la Mare de Déu provenen de la devoció de les esglésies orientals, amb gran influència a Catalunya i sobretot a València, de la Dormició de la Mare de Déu.

les coses?/ Ja no vareu voler creure/ en la mort i passió/ de Crist Senyor Déu nostre/ fins que l'haguéreu vista i tocada/ amb les vostres mans precioses—./ Van obrir el sepulcre/ de pedra marbre./ No el varen trobar/ ni viu ni mort./ Els apòstols espantats/ i barbeiats!/ com havien vetllat el sagrat cos/ de la Verge Maria!—Oh, apòstols de Déu/ si a mi me'n volíeu creure/ jo us en diria una veritat./ Jo vinc de la muntanya/ de missa cantada/ poso els genolls en terra/ i giro els ulls al cel,/ i veig a Maria Santíssima/ com se'n puja al cel en cos i ànima./ Oh Sant Pere!/ Oh, Sant Joan!/ Els apòstols del mes d'agost/ van de dos en dos/ Santa fe catòlica/ Amen, Jesús.//

BIBLIOGRAFIA

- AMADES, J. (2008): *Oracioner i Refranyer mèdics*, Tarragona, L'Agulla, Biblioteca de Tradicions Populars.
- BROWN, P. (1981): *The Cult of the Saints*, Chicago, The University of Chicago Press.
- CAVENDISH, R. (1975): *The Powers of Evil*, London, Routledge & Kegan Paul.
- CONCEPCIÓN, L. DE LA (1983): *Práctica de conjurar*, Barcelona, Humanitas.
- DELUMEAU, J. (1989): *Rassurer et Protéger*, Paris, Fayard.
- LE GOFF, J. (1981): *La naissance du Purgatoire*, Paris, Gallimard.
- LLORENS, S. (1902-1923): *Manuscrit dels Materials d'Oracions Populars*. [La data és la recollida per Sara Llorens, ja que el document són notes manuscrites.]
- MASSOT, J. (1996): *Materials Memòries de les Missions de Recerca. L'Obra del Cançoner Popular*, vol. VI, Barcelona.
- MILÀ, M. (1882): *Romancerillo Catalán*, Barcelona, Librería de D. Alvaro Verdader.
- PERELLÓ, J. (1939): *Catecismo bilingüe de la Doctrina Cristiana*, Vic, Imp. Portavella, 3r. capítol.
- SCHMITT, J. C. (1992): *Historia de la superstición*, Barcelona, Crítica.
- WALTER, P. H. (1996): *Saint Antoine entre Mythe et Légende*, Grenoble, Ellug.

